

ประวัติกระทรวงเกษตรราชการ

การแบ่งส่วนราชการกระทรวงเกษตรราชการ ก่อนที่จะประกาศเป็นกระทรวง พ.ศ. 2435 (ค.ศ. 1892) นั้น กระทรวงเกษตรราชการเป็นกรมหนึ่งในระบบการปกครองแบบจตุสดมภ์ ซึ่งเรียกว่ากรมนาหรือกรมเกษตรราชการ ทำหน้าที่เสนาบดีกรมานั้น ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น เรียกว่า ขุนเกษตราธิบดี ดังปรากฏอยู่ในกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง คือสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เสนาบดีกรมนา มีชื่อเรียกว่า พระเกษตราธิบดี สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายแผ่นดินพระเจ้าปราสาททอง เสนาบดีกรมนา เรียกว่า เจ้าพระยาพลเทพเสนาบดี ศรีไชยนพรัตน์ เกษตราธิบดี อภัยพิริยบรมกรมพาทู นามนี้ใช้ตลอดมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนามเจ้าพระยาพลเทพใหม่ว่า เจ้าพระยาพลเทพสรรพพลเสพลเสนาบดี ศรีพิไชย ราชมหัยสรวรศักดิ์ อเนกานันตัญญาหาร พิจารณปฏิพัทธ์ นพรัตน์มูรธาธร มหิศรสมุหเสษฐุ เกษตรธิบดี อภัยพิริยบรมกรมพาทู¹

สำหรับหน้าที่ของเสนาบดีกรมนา มีหลักฐานปรากฏเป็นครั้งแรกในกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ ซึ่งตราขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 กล่าวถึงหน้าที่ของเสนาบดีกรมนาว่า

ด้วยลักษณะที่ราษฎรจะพิพาทกันด้วยเรื่องข้าวและพืชผลในนาไร และสัตว์พาหนะ เช่น ช้าง มา โกล กระบือ มีอาทิ กรณีปล่อยสัตว์พาหนะให้เข้าไปกินข้าวในนาทาน ชับล่อเกวียนเหยียบลัดข้าวทาน ลักกลาลักเกี่ยวหญ้าในนา ลักแกลลักไชน้ำในนา แย่งนากันทำ นาคาบเกี่ยวกัน ทนข้าวลมเขาหากันและวาควยการก่อสร้างเล็กสิ่งไรนาเลือกสวน การออกโฉนดตราจอง

¹ กระทรวงเกษตร, ประวัติกระทรวงเกษตร, พิมพ์แจกเป็นที่ระลึกในวันเบ็ดที่ทำการใหม่ 1 เมษายน 2500 (พระนคร. รุ่งเรืองธรรม, 2499), หน้า 9.

ดังนี้ ทำให้เห็นได้ว่ากรมนามีหน้าที่ป้องกันและระงับข้อพิพาทของราษฎรเกี่ยวกับเรื่องข้าว ผลิตผลไร่และสัตว์พาหนะมาแต่เริ่มแรก ซึ่งนับว่าเป็นการบำรุงการเกษตรที่สำคัญอย่างหนึ่ง โดยช่วยให้ราษฎรไม่ท้อเสียเวลาทำมาหากินเพราะการพิพาทกัน¹

ในหนังสือพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา กล่าวถึงหน้าที่ของพระเกษตราธิบดีไว้ดังนี้ "ขุนนางเป็นพระเกษตราธิบดี ว่าการไร่นาเพาะปลูกและการเก็บสรรพากรขนอน ตลอดจนหน้าที่จำแนกแคว่เคิมเป็นเช่นนี้ เจ้ากระทรวงว่าการแผนกนั้น ๆ ว่าทั้งในกรุงและตลอดไปในหัวเมืองชั้นใน ที่มาแบ่งหัวเมืองให้ชั้นมหาศไทยบางชั้นกลาโหมบาง ในชั้นหลังเข้าใจว่าเคิมจะกำหนดแต่หัวเมืองประเทศราชและหัวเมืองชั้นนอก ซึ่งเป็นหัวเมืองปกครองเบ็ดเสร็จอยู่ในหัว"²

ในพระธรรมนูญตรากระทรวงซึ่งตราขึ้นในแผ่นดินพระเจ้าปราสาททอง ระบุหน้าที่ของเจ้าพระยาพลเทพตามตราประจำตำแหน่งเจ้าพระยาพลเทพ 9 ควง³ ซึ่งอาจสรุปงานของเจ้าพระยาพลเทพหรือกรมนี้คือ มีหน้าที่จะตงคิดจัดการให้ที่ดินซึ่งรกร้างว่างเปล่าอยู่ไม่เป็นประโยชน์ ให้มีผู้เล็กรังกลับเป็นที่ประโยชน์ขึ้น มีหน้าที่เกี่ยวกับการชลประทาน สัตว์พาหนะ เก็บหางช้างชั้นฉางหลวง เพราะเป็นการจัดเสบียงอาหารไว้เป็นกำลังของวังหลวงสำหรับป้องกันบ้านเมือง เกี่ยวกับการพระราชทานที่ดินเพื่อการศาสนา

¹ กระทรวงเกษตร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

² พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์พระอธิบายประกอบ (พระนคร: โอเคียนส์โตร, 2505), หน้า 461.

³ ตราประจำตำแหน่งเสนาบดีกรมนี้ 9 ควง คือ (1) ตราพิฑยาคาร ถือกอกจงกลณี (2) ตราพระไพสพราชทรงเครื่องยืนบนแท่น (3) ตราพระพิรุณชื่อนาคทรงเครื่องยืนบนหลังนาคราช (4) ตราเทพยดาทรงเครื่องยืนบนแท่นถือเส้นเชือก (5) ตราฉัตรตั้ง (6) ตราเทพยดาทรงเครื่องถือไม้ปฏิภักยืนบนแท่น (7) ตราเทพยดาทรงเครื่องนั่งในบุษบกหลังหงษ์ (8) ตราพระกาพทรงเครื่องชื่อนาคราชมือขวาถือจักรมือซ้ายถือพระขรรค์ (9) ตราดอกจงกลณี.

และแก่บุคคล ระงับการวิวาทในเรื่องที่ดิน ตั้งกรรมการนาออกไปอยู่ประจำตามหัวเมือง
สำหรับรักษาการคังกล่าวข้างตน

หน้าที่กรมนาดังกล่าวนั้น ได้ดำเนินมาตามคราวตามสมัยและตามความต้องการ
ของบ้านเมือง ในการเก็บหางข้าว คือถ้าใครทำนาได้ข้าวทองแดงเอามาส่งขึ้นฉางหลวง
ไว้สำหรับใช้ราชการ เรียกว่า หางข้าว ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ให้เปลี่ยนเป็นเก็บตัวเงินแทนข้าวเปลือก เพื่อจะไม่ให้ราษฎรได้รับความลำบากด้วยต้องขน
ข้าวมาส่งถึงฉางหลวง ซึ่งเรียกว่า คานา ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว หน้าที่ของกรมนามีปรากฏอยู่ในประกาศตั้งพระยาราชวรานุกูล (เจ้าพระยา-
พลเทพ รอด กัลยาณมิตร) ให้ดำรงตำแหน่งว่าที่เสนาบดีกรมนา เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม
พ.ศ. 2417 (ค.ศ. 1874) ว่า

ในตำแหน่งราชการกรมนามี มีพนักงานที่จะต้องตั้งข้าหลวงเสนาออก
เดินรางวัลประเมินนาของราษฎรเก็บเงินคานาเป็นราชทรัพย์ของหลวง และ
ระงับการวิวาท ซึ่งราษฎรจะว่ากล่าวกันด้วยคานาและซื้อข้าวขึ้นฉางหลวง
สำหรับพระนคร และจ่ายข้าวเป็นเสบียงในราชการทั่วไป¹

งานของกรมนาปรากฏมากขึ้นในสมัยพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) เกษตรา-
ธิบดี ได้มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการให้ถูกกับกาลสมัย ได้แก่

1. มีการแต่งตั้งข้าหลวงกรมนาออกไปเก็บคานา ซึ่งเรียกว่าเสนา โดยการ
ประมูลซื้อตัวฤชากรคล้ายกับการผูกขาดภาษีอื่น ๆ ในสมัยนั้น

¹ กระทรวงเกษตร, เรื่องเดิม, หน้า 12-3.

2. ให้ชาหลวงกรมนา มีหน้าที่ออกกรรมสิทธิ์ในที่นาแทนเสนาผู้ออกตราจอง และค่าธรรมเนียมจองให้เป็นของหลวง

3. กรมนาได้วางแบบหนังสือสำคัญต่าง ๆ โดยพิมพ์ใบเทียบย่ำใบจองใบเสารั้วมีสำเนาประจำจ่าย พิมพ์บัญชีจอง บัญชีเงินค่านา ขึ้นใช้ตามแบบที่ตั้งขึ้นนั้นอย่างเดียวกันตลอด

4. จัดให้มีกองตรวจการ มีหน้าที่ตรวจการเก็บเงินและการออกตราจองนา และสืบเหตุผลแห่งการเพาะปลูกที่ควรเป็นสินค้า จะคงเป็นปกติทรงอยู่หรือดีขึ้นเลวลงประการใดในหัวเมืองนั้นด้วย เพื่อกกรมนาจะได้ทราบไว้สำหรับเป็นทางที่จะได้คำรื้อต่อไป

5. มีหน้าที่และติดต่อกิจการตกลงเกี่ยวกับการทำสัญญาพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้บริษัทชุกคลองแลคนาสยามมีสิทธิขุดชุกคลองในพระราชอาณาเขต ได้มีกำหนด 25 ปี นอกจากนี้ยังมีหน้าที่พิจารณาอนุญาตให้เอกชนอื่นให้ทำการชุกคลองอีกหลายราย

6. ตราพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ ร.ศ. 110 (พ.ศ. 2434 หรือ ค.ศ. 1891) ขึ้น เพื่อเป็นการป้องกันโจรผู้ร้ายลักขัวม้า โค กระบือ ให้รัดกุมดีขึ้น และปรับปรุงภาษีสัตว์พาหนะบรรทุกออกไปต่างประเทศ ให้มีกำหนดเป็นพิศอกันทั่วไปในพระราชอาณาเขต

7. จัดการชุกและชอมคลองบางแห่งสำหรับชักน้ำ สร้างท่ำนบเพื่อให้น้ำเพียงพอสำหรับการทำนา

8. ได้คิดและรวบรวมเครื่องวัด ซึ่งทวงจ้าวเป็นระเบียบและถือเอาเมตริกวิธีเป็นหลัก

9. คิดจัดตั้งการทะเบียนที่ดินในกรุงและหัวเมืองตามพระราชบัญญัติที่ดินที่ไกรวงเสร็จแล้วกำลังปรึกษาอยู่

ต่อมาเมื่อมีการปรับปรุงระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2435 (ค.ศ. 1892) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ประกาศตั้ง

ตำแหน่งเสนาบดีและยกกรมมาเป็นกระทรวงเกษตรพานิชการ ตั้งข้อความตอนหนึ่ง
ในประกาศตั้งตำแหน่งว่า

และกระทรวงเกษตรพานิชการ ที่ได้บังคับการโรงภาษีสินค้าเข้าออกนั้นให้
ยกไปขึ้นกระทรวงคลัง ให้คงแต่เกษตรพานิชการและการเกษตรการที่จะจัด
ขึ้นใหม่ต่อไป อนึ่ง กระทรวงเกษตรพานิชการที่วางอยู่ ด้วยพระยาภาสกร-
วงศ์ไปเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ และศึกษาธิการนั้น ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุรศักดิ์มนตรี เป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ¹

สำหรับสถานที่ตั้งกระทรวงเกษตรพานิชการนั้น ก่อนที่จะมีการปรับปรุงกระทรวง
พ.ศ. 2435 (ค.ศ. 1892) นั้น พระยาภาสกรวงศ์เป็นเสนาบดีกรมนา จึงตั้งที่
ทำการอยู่ที่ทำการของกรมศุลกากรตำบลบางรัก เพราะว่าพระยาภาสกรวงศ์เป็นผู้เป็น
เสนาบดีนั้นเป็นอธิบดีกรมศุลกากรอยู่ด้วย เมื่อสถาปนากระทรวงเกษตรพานิชการแล้ว
จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ใช้ที่โรงเรียนนายสิบ ที่วังพระองค์เจ้า
ประจักษ์วรการเป็นที่ทำการกระทรวงเกษตรพานิชการ ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ.
2435 (ค.ศ. 1892)²

กระทรวงเกษตรพานิชการคงตั้งอยู่ ณ ที่นี้ถึง 65 ปี ตลอดระยะเวลาที่เสนา
บดีกระทรวงเกษตรพานิชการ ได้ดำริและช่วยขยายหาที่ตั้งกระทรวงเกษตรพานิชการใหม่หลาย
ครั้ง เช่น ในสมัยเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ ถึงกับ
มีเรื่องแย่งที่กันกับสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุ-
วงศ์วรเดช เจ้ากรมยุทธานธิการ ทอมายุบกระทรวงเกษตรพานิชการยกไปรวมกับ

¹ ราชกิจจานุเบกษา, 9 (1 เมษายน พ.ศ. 2435), หน้า 25.

² ราชกิจจานุเบกษา, 9 (7 เมษายน พ.ศ. 2435), หน้า 20.

กระทรวงพระคลังเป็นกรมเกษตรากร ขึ้นกระทรวงพระคลังตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2439 (ค.ศ. 1896) ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2442 (ค.ศ. 1899)

ในปี พ.ศ. 2439 (ค.ศ. 1896) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดการเปลี่ยนแปลงกิจการกระทรวงพระคลังและกระทรวงเกษตราธิการ โดยโอนงานส่วนใหญ่ในกระทรวงเกษตราธิการมาสังกัดในกระทรวงพระคลัง จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ยุบกระทรวงเกษตราธิการเสีย¹ ส่วนที่ว่าการกระทรวงเกษตราธิการนั้นเป็นที่ประทับชั่วคราวของพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิระประวดีวรเดช (กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช) ฉะนั้นกระทรวงเกษตราธิการเมื่อตั้งขึ้นใหม่ใน พ.ศ. 2442 (ค.ศ. 1899) นั้น จึงยังคงอยู่ที่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ สำหรับเหตุผลของการตั้งกระทรวงเกษตราธิการขึ้นใหม่ ก็คือราชการเกี่ยวกับการเกษตรซึ่งเป็นเพียงกรมหนึ่งในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติได้ขยายมากขึ้น เกินกว่ากำลังเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติจะจัดการให้ทั่วถึงได้ อีกประการหนึ่ง งานทางการเกษตรนั้นต่างกับงานการคลังซึ่งไม่สมควรจะรวมอยู่ในกระทรวงเดียวกัน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการย้ายไปเป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ² สำหรับสถานที่ตั้งที่ทำการกระทรวงเกษตราธิการนั้น ยังคงตั้งอยู่ ณ หอรัษฎากรพิพัฒน์ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติไปพลางก่อน เนื่องจากยังหาที่สมควรตั้งกระทรวงไม่ได้ ต่อมาใน พ.ศ. 2445 (ค.ศ. 1892) จึงย้ายที่ทำการ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5, แน้มเอกสารกระทรวงเกษตราธิการ ที่ กษ. 1/3 เรื่อง "กระทรวงเกษตราธิการยกมาขึ้นกระทรวงพระคลังข้างที่.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5, แน้มเอกสารกระทรวงเกษตราธิการ ที่ กษ. 1/3 เรื่อง "ประกาศตั้งกระทรวงเกษตราธิการแลประกาศเปลี่ยนตำแหน่งเสนาบดี ลงวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2442."

จากหอรัษฎากรพิพัฒน์กลับมาตั้งที่โรงเรียนนายสิบที่ถนนพระพิพิธคังเคิม¹ ในสมัยเจ้าพระยาเทเวศรวรศัวัณน์เป็นเสนาบดีได้มีการจัดการออกโฉนดที่ดินในมณฑลกรุงเทพฯ ฯ และได้ตั้งกรมทะเบียนที่ดินขึ้น จึงคำริที่คิดสร้างหอทะเบียนถาวรสำหรับกรุงเทพฯ ฯ ขึ้นในบริเวณกระทรวงเกษตราธิการ แต่ชื่อของเพราะว่าที่กระทรวงเกษตราธิการตั้งอยู่ในเวลานั้นคือของพระราชประสงค์ที่จะสร้างวังมกุฎราชกุมาร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงเสนอแนะให้เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการในเวลานั้น จัดหาที่ริมถนนราชดำเนินกลาง ซึ่งเป็นที่ได้จากกรมการกองท่าถนน ซึ่งทรงเห็นว่าถ้าสร้างกระทรวงเกษตราธิการขึ้นที่นั่นแล้วจะงามทั้งตึกและงามทั้งถนน² อย่างไรก็ตาม ยังไม่ได้สร้างที่ทำการกระทรวงจนกระทั่งถึงสมัยที่เจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์เป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ ในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้คำริเรื่องสร้างที่ทำการกระทรวงเกษตราธิการอีก เพราะงานของกระทรวงเกษตราธิการได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ทำให้คับแคบ สำหรับหอทะเบียนกรุงเทพฯ ฯ ซึ่งเป็นที่เก็บต้นขั้วโฉนดและหนังสือสำคัญอื่น ๆ ก็ชำรุดทรุดโทรม ต้องซ่อมแซมอยู่เสมอ อีกประการหนึ่งกระทรวงกลาโหมมีแผนการขยายกรมทหารม้ารักษาพระองค์มาตั้งที่ทำการกระทรวงเกษตราธิการในเวลานั้น จึงได้กราบบังคมทูลขอพระราชดำริจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าจะให้ย้ายกระทรวงเกษตราธิการไปอยู่ที่ใดเป็นการถาวร หรือถ้าหากงบประมาณมีไม่เพียงพอที่จะสร้างให้สำเร็จในคราวเดียวกันก็คิดสร้างเป็นตอน ๆ³ แต่ในเรื่องนี้จะได้พระราชทานพระราชหัตถเลขา

¹ เสถียร ลายลักษณ์, บุญเนื่อง นาคินพคุณ และบุญธรรม ศิริฤทธิ (ผู้รวบรวม), ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 18 ร.ศ. 120-121 (พระนคร: โรงพิมพ์เคลิเมนต์, 2478), หน้า 305.

² กระทรวงเกษตราธิการ, เรื่องเคิม, หน้า 40.

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6, แฟ้มเอกสาร กระทรวงเกษตราธิการ ที่ กษ. 1/11 เรื่อง "ขอเรียนพระราชปฏิบัติเรื่องย้ายสถานที่ทำการกระทรวงเกษตราธิการ."

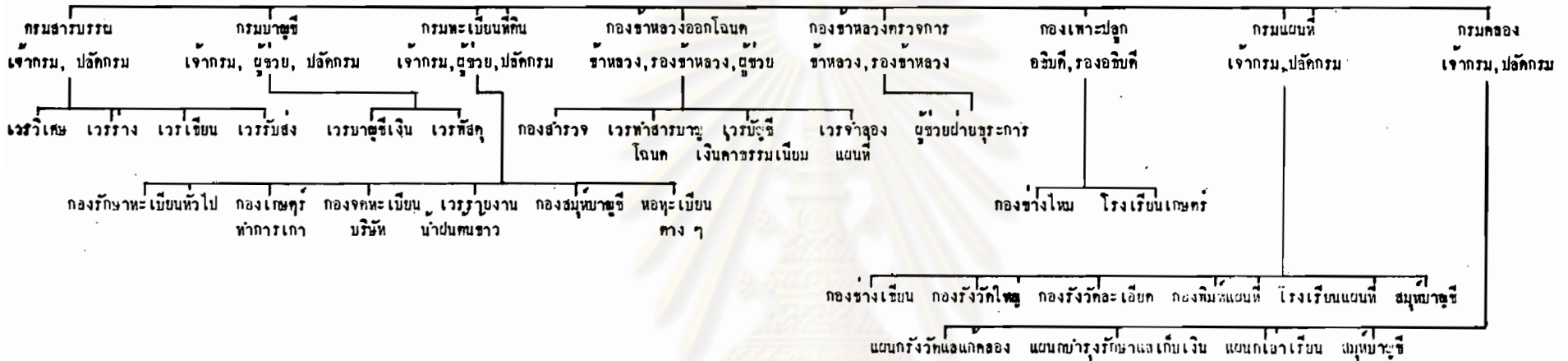
ตอบมาเป็นประการใดหรือไม่ ไม่ปรากฏเรื่อง สำหรับหอทะเบียนกรุงเทพ ฯ สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2457 (ค.ศ. 1914) ส่วนตึกที่ว่าการกระทรวงนั้นได้แตกอวระวังรักษาและซ่อมแซมให้มั่นคงพออาศัยทำการใดตลอดมา ส่วนความดำริที่จะหาสถานที่ตั้งกระทรวงให้เหมาะสมคงมีอยู่เสมอ และได้ทำการสร้างที่ว่าการกระทรวงเกษตร ถนนราชดำเนินนอก สำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2500 (ค.ศ. 1957)

สำหรับตำแหน่งและการแบ่งส่วนราชการในกระทรวงเกษตรราชการนั้น อาจแบ่งเป็นสมัยการปกครองของเสนาบดีกระทรวงเกษตรราชการแต่ละท่านคือ ในสมัยเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ตำแหน่งและการแบ่งส่วนราชการแรกตั้งกระทรวงเกษตรราชการเป็นห้องๆ คือ ห้องเสนาบดี ห้องปลัดหูลดลอง ห้องเวรกลาง ห้องบัญชี ห้องแ้ว ศาลเกษตรราชการ กรมแผนที่ กรมทางไถ กองโค¹ สำหรับสมัยเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ดำรงตำแหน่งเสนาบดี แบ่งหน้าที่ส่วนราชการตั้งในประกาศตำแหน่งราชการกระทรวงเกษตรราชการ พ.ศ. 2448 (ค.ศ. 1905) เป็น กรมบัญชาการ กรมทะเบียนที่ดิน กรมแผนที่ กรมคลอง กรมช่างไหม² สมัยเจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์จัดระเบียบตำแหน่งหน้าที่ราชการในกระทรวงเป็น กรมเลขานุการ กรมสารบรรณ กรมบัญชี กรมทะเบียนที่ดิน กรมคลอง กรมแผนที่ซึ่งย้ายไปอยู่ในกรมยุทธนาธิการใน พ.ศ. 2453 (ค.ศ. 1910) และกรมราชโลหกิจจากกระทรวงมหาดไทยมาอยู่ในกระทรวงเกษตรราชการใน พ.ศ. 2452 (ค.ศ. 1909) เจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์ ได้จัดวางรูปหน้าที่ราชการใหม่ โดยจัดหน้าที่บางกรมที่คล้ายคลึงกันเข้าอยู่ด้วยกัน เพื่อให้สะดวกในการบังคับบัญชา ทำให้งานในราชการดำเนินไปรวดเร็วยิ่งขึ้น และเป็นการประหยัดงบประมาณแผ่นดินด้วย ตำแหน่งหน้าที่ราชการกระทรวงเกษตรราชการตามที่เจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์แก้ไขเปลี่ยนแปลงจะเห็นได้จากแผนภูมิต่อไปนี้

¹ ราชกิจจานุเบกษา, 9 (1 เมษายน พ.ศ. 2435), หน้า 55.

² ราชกิจจานุเบกษา, 25 (2 ธันวาคม พ.ศ. 2451), หน้า 1069.

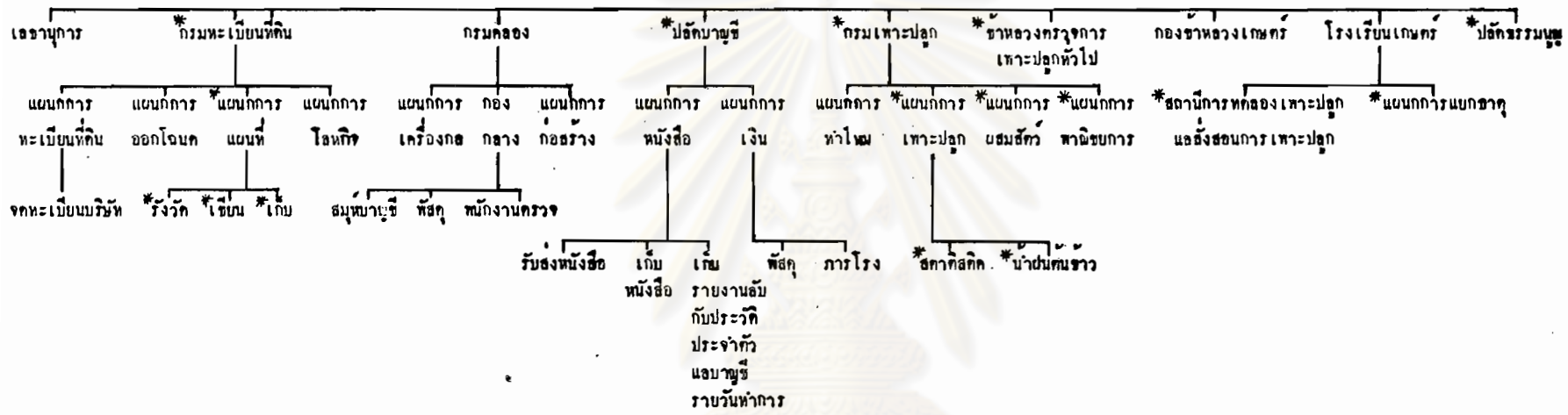
ตำแหน่งหน้าที่ราชการ¹
 ใน
 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ก่อน พ.ศ. 2453)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ กองจกหนวยเหตุแห่งชาติ กรมคือปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5, แผนเอกสารกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่ กษ. 1/2, เรื่องจัดระเบียบตำแหน่งหน้าที่ราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

ตำแหน่งหน้าที่ราชการ¹
ใน
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. ๒๕๒๕

คำอธิบาย

- กรมและแผนกที่มีเครื่องหมายดอกจัน * กำกับ
- ที่ไม่มีเครื่องหมายดอกจัน *

หมายความว่าตำแหน่งราชการที่ติดด้วยเครื่องหมาย * ว่าจะจะจัดต่อไปตามเวลาสมควรที่จะหาข้าราชการเข้ารับราชการที่มีคุณสมบัติตำแหน่งนั้น ๆ ได้ หมายความว่าตำแหน่งราชการเหล่านี้ได้จัดอยู่แล้ว

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ กองกฎหมายและนิติศาสตร์ กรมศิลปากร, เอกสารราชการที่ 5, แห่งเอกสารกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่ กษ. 1/2, เรื่องจัดระเบียบตำแหน่งข้าราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สำหรับสมัยพระเจ้าฟ้าเชอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ได้แบ่งส่วนราชการ เมื่อ พ.ศ. 2463 (ค.ศ. 1920) เป็นกรมทะเบียนที่ดิน กรมเพาะปลูก กรมราชโลหกิจ แลภูมิวิทยา กรมรังวัดที่ดิน ส่วนในสมัยเจ้าพระยาพลเทพและเจ้าพระยาพิชัยญาติเป็นเสนาบดีนั้น มีการแบ่งส่วนราชการในกระทรวงเกษตรราชการเป็นกรมบัญชาการ กรมสารบรรณ กรมบัญชี กรมทะเบียนที่ดิน กรมรังวัดที่ดิน กรมชลประทาน กรมราชโลหกิจ แลภูมิวิทยา กรมป่าไม้ซึ่งโอนมาจากกระทรวงมหาดไทย และกรมรักษาสัตว์น้ำซึ่งเป็นกรมตั้งขึ้นใหม่ในสมัยเจ้าพระยาพลเทพ ส่วนกรมเพาะปลูกนั้นได้ยกเลิกในสมัยของเจ้าพระยาพิชัยญาติ¹ อนึ่ง ในสมัยเจ้าพระยาพิชัยญาติ เศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ มิ่งบประมาณจำกัด จึงทำการยุบและรวมกองต่าง ๆ ประจําณฑลและจังหวัดต่าง ๆ เช่นยุบกองเกษตรมณฑลมหาสารคามลงเป็นกองเกษตรประจำจังหวัดแพร่ และให้รวมกองเกษตรจังหวัดแพร่ และจังหวัดลำปางไปขึ้นอยู่ในกองเกษตรมณฑลพายัพ² ยุบเลิกกองมณฑลทุกแผนกในกระทรวงเกษตรราชการ ในมณฑลนครสวรรค์ และให้โอนกองจังหวัดต่าง ๆ ในมณฑลนครสวรรค์ไปรวมขึ้นอยู่ในความปกครองของกองมณฑลในมณฑลอยุธยา³ เป็นต้น

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 (ค.ศ. 1932) แล้ว ได้มีการปรับปรุงกระทรวงทบวงกรมใหม่ ดังในพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม พ.ศ. 2476 (ค.ศ. 1933) ในหมวด 9 ว่าราชการส่วนเกษตรรวมอยู่ในกระทรวงเศรษฐกิจ และแบ่งส่วนราชการเกษตรออกเป็น กรมการประมง กรมเกษตร กรมชลประทาน กรมที่ดินและโลหกิจ และกรมป่าไม้⁴

¹ กระทรวงเกษตร, เรื่องเดิม, หน้า 173-4.

² เสถียร ลายลักษณ์ และคนอื่น ๆ, ประชุมกฎหมายประจำศก, เล่มที่ 39, หน้า 81-2.

³ เรื่องเดียวกัน, เล่มที่ 44, หน้า 493.

⁴ เรื่องเดียวกัน, เล่มที่ 46, หน้า 514.